

УДК 37.018.4:005.96:351.78-051

DOI 10.32755/sjeducation.2025.02.184

СПЕЦИФІКА ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ КОУЧИНГУ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Федоренко Яніна Анатоліївна,

доктор історичних наук, професор,
доцент кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін,
Національний університет цивільного захисту України
(18034, Україна, м. Черкаси, вул. Онопрієнка, 8,
e-mail: yanava@ukr.net)

ORCID: orcid.org/0000-0002-5206-0705;

Кришталь Аліна Олександрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін,
Національний університет цивільного захисту України
(18034, Україна, м. Черкаси, вул. Онопрієнка, 8,
e-mail: sovalina@ukr.net)

ORCID: orcid.org/0000-0002-1818-6603

***Мета** статті полягає в аналізі та теоретичному обґрунтуванні ефективності підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту із застосуванням технологій коучингу в системі закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання з урахуванням викликів воєнного стану.*

***Методологія дослідження** ґрунтується на системному підході до вивчення зв'язків між явищами та процесами коучингу, порівнянні та узагальненні дотичних понять та явищ, а також емпіричному вивченні практичних аспектів застосування технологій коучингу в підготовці майбутніх фахівців служби цивільного захисту (анкетування для визначення наявних проблем у підготовці фахівців, опитування для визначення ефективності застосування технологій коучингу та бесіда для виявлення переваг і недоліків коучингу), педагогічний експеримент (реалізація технологій коучингу в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту).*

***Отримані результати.** Теоретичний аналіз означеної проблеми дозволив виявити значний потенціал застосування технологій коучингу в освіті. Технологічність коучингу виявляється в досягненні стійких показників оптимізації навчальної діяльності майбутніх фахівців служби цивільного захисту, а також результатів їхньої підготовки.*

***Практична цінність** дослідження полягає у практичній апробації технологій тренінгу в підготовці зазначених фахівців. Концептуальність технологій коучингу ґрунтується на переконанні у значному потенціалі особистості, цінності її здібностей і талантів, виявлення та розкриття яких*

поліпшує якість життя людини. Коучинг допомагає здобувачеві виявити додаткові можливості, орієнтовані на конкретну ситуацію, скласти власний найбільш оптимальний план дій і взяти відповідальність за його реалізацію.

Ключові слова: коучинг, технологія коучингу, професійна підготовка, майбутні фахівці служби цивільного захисту.

THE SPECIFICS OF COACHING TECHNOLOGY APPLICATION IN FUTURE SPECIALISTS OF THE CIVIL DEFENSE SERVICE PROFESSIONAL EDUCATION

Fedorenko Yanina,

Doctor of Historic Sciences, Professor,
Associate Professor of the Department of Social
and Humanitarian Disciplines,

*National University of Civil Defense of Ukraine
(8 Onopriienko Street, Cherkasy, 18034, Ukraine,
e-mail: yanava@ukr.net)*

ORCID: orcid.org/0000-0002-5206-0705;

Kryshtal Alina,

Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Social
and Humanitarian Disciplines,

*National University of Civil Defense of Ukraine
(8 Onopriienko Street, Cherkasy, 18034, Ukraine,
e-mail: sovalina@ukr.net)*

ORCID: orcid.org/0000-0002-1818-6603

The purpose of the article is to analyze and theoretically substantiate the effectiveness of future specialists of the civil defense service professional education using coaching technology in the system of higher education institutions with special conditions, taking into account the challenges of martial law.

The research methodology is based on a systematic approach to studying the connections between coaching phenomena and processes, comparing and generalizing related concepts and phenomena, as well as empirically studying the practical aspects of applying coaching technology to future specialists of the civil defense service (questionnaire to identify existing problems in professional education of specialists, survey to determine the effectiveness of the application of coaching technology and conversation to identify the advantages and disadvantages of coaching), pedagogical experiment (implementation of coaching technology in the process of future specialists of civil defense service professional education).

Results obtained. Theoretical analysis of the specified problem allowed us to identify significant potential for the application of coaching technology in professional education. The technological nature of coaching is manifested in achieving sustainable indicators of the educational activities of future specialists of the civil defense service optimization, as well as the results of their training.

The practical value of the study lies in practical testing of training technology in professional education of the specialists. The conceptual nature of coaching technology is based on the belief in the significant potential of the individual, value of his/her abilities and talents, the identification and disclosure of which improves the quality of a person's life. Coaching helps the applicants to identify additional opportunities focused on a specific situation, to draw up his/her own most optimal plan of action and take responsibility for its implementation.

Key words: *coaching, coaching technology, professional education, future specialists of the civil defense service.*

Постановка проблеми. Глобалізований освітній простір пропонує значні можливості для майбутніх фахівців служби цивільного захисту, однак останні часто зіштовхуються з надміром інформації і нестачею навичок самоорганізації, узагальненням баченням кінцевого результату і труднощами в постановці часткових цілей, при цьому без втрати інтересу до навчання та задоволення від самого процесу. Прагнення забезпечити високу якість освітніх послуг у надзвичайно складних умовах сьогодення спонукає науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти МВС України до пошуку та впровадження успішного вітчизняного і зарубіжного досвіду організації освітнього процесу, а також випробовування різноманітних інновацій у сфері освіти й науки. Тому коучинг, що тривалий час був прерогативою бізнесу та спорту, почав набувати популярності в галузі вищої освіти. Як і в інших сферах діяльності, акцент робиться на розкритті здібностей і потенціалу особистості здобувача з метою досягнення максимальної результативності, посилення їхньої активності та вмотивованості, враховуючи персональні освітні цілі, що в кінцевому результаті забезпечує гармонійний розвиток особистості майбутніх фахівців служби цивільного захисту.

Специфіка організації навчально-виховного процесу в закладах вищої освіти МВС України регламентується низкою нормативно-правових документів, а дослідження професійної підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту представлена у сучасних психолого-педагогічних наукових розвідках, що окреслюють широкий спектр питань, однак системне застосування технології коучингу у практиці означених

закладів не отримало належного висвітлення, що спонукало нас до більш глибокого вивчення зазначеного феномена.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні аспекти коучингу в галузі освіти частково розкрито у працях О. Баранової, М. Братко, Н. Гордієнко, Н. Горук, В. Гульчевської, В. Нагари, І. Петровської, С. Романової, В. Тименко та ін. Дослідження технології коучингу у сучасній педагогічній науці орієнтоване переважно на проблеми формування емоційної [1], лідерської [2], дослідницької [3] компетентностей; коучингу як технології індивідуального [4] і студентоцентрованого навчання [5] тощо. В основі технології академічного коучингу – цілеспрямована організована діяльність із застосуванням методів керівництва та підтримки, ключовою метою яких є оптимізація процесу професійної підготовки відповідно до індивідуальних психофізіологічних особливостей, визначених прагнень та намірів, а також формування нових моделей виконання поставлених завдань.

Як зазначає Ю. Гичко, ключовими параметрами коучингу є, з одного боку, тренінги для формування і закріплення конкретних моделей поведінки, з іншого – «особлива лінія наставництва і фасилітація, що забезпечує актуалізацію внутрішніх сил і можливостей особистості» [1, с. 73]. Г. Поберезська у своїй праці розвиває ідею про коучинг в освіті як творчу взаємодію рівноправних учасників освітнього процесу, спрямовану на виявлення та реалізацію потенціалу того, хто навчається, для досягнення ним високого освітньо-професійного, соціального, особистісного розвитку [5, с. 9].

Мета статті – визначити специфіку застосування технології коучингу в підготовці майбутніх фахівців служби цивільного захисту.

Виклад основного матеріалу. У праці Ю. Гичко коучинг досліджено як засіб формування емоційної компетентності «з метою підвищення ефективності навчання і реалізації потенціалу здобувачів до здійснення професійної кар'єри у повній мірі. Коучинг – це розвивальна діяльність, а не діяльність, спрямована на виправлення недоліків у роботі. Коучинг – комплексна технологія роботи фахівця, що містить прийоми,

способи впливу на майбутнього фахівця, засоби реалізації підтримки, а також результати взаємодії» [1, с. 3].

У професійній підготовці коучинг «проводиться з метою розкриття особистого потенціалу, посилення мотивації до навчальної діяльності, розгляду теоретичних і практичних питань, професійного становлення, з організації самостійної роботи тощо. При впровадженні індивідуальних технологій у професійну підготовку необхідно враховувати потреби і запити здобувачів, рівень підготовки, можливість вибору при виконанні завдань тощо» [4, с. 54].

Технологічність академічного коучингу в контексті підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту визначаємо відповідно до критеріїв: концептуальність (усвідомлення власного ресурсу і потенціалу для досягнення освітніх та професійних цілей), системність (у професійній підготовці майбутніх фахівців служби цивільного захисту), послідовність реалізації (чітка поетапність відповідно до визначених цілей), керованість (розуміння сутності технології, постановка цілей, діагностування отриманих результатів), суб'єктність (коуч ↔ майбутній фахівець служби цивільного захисту) та відтворюваність.

Науковиця М. Братко зазначає, що «принципи навчального коучингу пов'язані з принципами формування досвіду в будь-якій галузі шляхом застосування спеціальної цілеспрямованої практики, першим кроком якої є визначення кінцевої мети діяльності – цільової продуктивності. Внесок коуча полягає у спостереженні за поточною діяльністю практикуючого, сприянні постановці точних підцілей і розробленні практики» [6, с. 9].

Дотичними до поняття «коучинг» є «трєнінг», «консультування», «психологічне консультування/психотерапія», «наставництво», «менторство», «супервізія» тощо, однак суттєвою відмінністю коучингу є орієнтування виключно на ресурс особистості в досягненні бажаних цілей у теперішньому і майбутньому.

На переконання М. Братко, коучинг розширює методичний арсенал педагогів, забезпечуючи недирективний підхід до підтримки здобувачів освіти внятковньому самостійному навчанні. Коучинг і менторинг (наставництво) є своєрідними формами посередництва в освітньому процесі і здійснюються

у форматі індивідуальної бесіди більш досвідченої людини зі здобувачем освіти з метою підтримки розвитку здобувача освіти через навчання. «Ключова відмінність між процесами, які позначають ці поняття, пов'язана з концептом «передача знань». Якщо метою спілкування та педагогічної взаємодії є передача знань і досвіду від одного учасника взаємодії (більш досвідченого) до іншого (менш досвідченого) – здобувача – то це менторинг (наставництво). Якщо ж метою такого спілкування є самопізнання здобувача – то це коучинг. Менторинг покладається на зовнішній, чужий досвід, що може бути не завжди корисним, а інколи і шкідливим для здобувача освіти. Коучинг допомагає людям знайти в собі ресурси для досягнення стійкої трансформації» [6, с. 9].

Науковиця Ю. Гичко заперечує використання коучингу винятково як додатковий ресурс у навчанні. Натомість дослідниця наголошує, що коучинг є комплексною технологією, що охоплює прийоми, способи впливу на майбутнього фахівця, засоби реалізації підтримки, а також результати взаємодії [1, с. 74–76]. Академічний коучинг має на меті розвиток основних навчальних навичок і стратегій, адаптованих до індивідуальних потреб здобувача.

Узагальнюючи низку наукових праць вітчизняних і зарубіжних педагогів, М. Братко доходить висновку, що цільове призначення академічного коучингу полягає у «допомозі здобувачу освіти у досягненні своїх особистісних освітніх цілей, збільшенні продуктивності, покращенні освітніх результатів через розкриття внутрішнього особистісного потенціалу, що дозволяє підібрати власні способи вирішення академічних проблем» [6, с. 11].

На відміну від цивільних закладів вищої освіти, підготовка майбутніх фахівців у закладах вищої освіти зі специфічними умовами характеризується неухильним дотриманням статутних відносин, суворою дисциплінованістю та регламентованістю, визначеним комплексом дій та процедур, обов'язкових до виконання учасниками освітнього процесу, що прямо й опосередковано впливає на процес становлення особистості майбутнього фахівця.

Відповідно до «Настанови з організації соціально-гуманітарної роботи з рядовим і начальницьким складом та працівниками органів і підрозділів цивільного захисту» [7] наставництво є частиною професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу та формою роботи з молодими фахівцями. Як визначено в нормативних актах Служби та «Положенні про наставництво в органах і підрозділах цивільного захисту» основною метою наставництва є забезпечення оптимальної адаптації молодого фахівця до умов служби, цілеспрямоване формування і розвиток професійних та особистих якостей, необхідних для виконання завдань і обов'язків. Серед основних завдань наставництва: сприяння оволодінню необхідними знаннями, уміннями і навичками для самостійного виконання службових завдань; формування високих моральних якостей; виховання високої громадської свідомості та самовладання, відданості українському народу та вірності Присязі, а також набуття психологічної стійкості до роботи в екстремальних умовах; допомога в навчанні молодих фахівців ефективному виконанню професійних обов'язків під час гасіння пожеж, ліквідації наслідків аварій, катастроф, стихійних лих та проведення рятувальних робіт, зокрема в умовах воєнного стану.

Вибір наставника здійснюється з-поміж досвідчених працівників, котрі мають високі показники у службовій діяльності та авторитет серед особового складу, володіють високими морально-етичними якостями, мають добре розвинені комунікативні та організаційні вміння й навички з обов'язковим урахуванням висновку психолога щодо психологічної сумісності.

Як свідчать результати опитування майбутніх фахівців після проходження навчальної практики, роль наставника здебільшого зводилася до надання необхідної методичної (64,2 %) і практичної (85,8 %) допомоги під власним контролем тощо. У відповідях на відкриті питання щодо ролі наставника майбутні здобувачі зазначали прагнення до зниження рівня формальності в міжособистісному спілкуванні в позаслужбовий час, сприяння особистісному розвитку майбутнього фахівця.

У своєму дослідженні Ю. Гичко акцентує на «недостатньо вираженому мотиваційному полюсі у здобувачів вищої освіти, що свідчить про помірну активність та ініціативність під час будь-якої діяльності й певну залежність від зовнішнього контролю щодо вибору завдань і їх виконання. Також помічено схильність спрямовувати активність на уникнення невдач. Усе це свідчить про необхідність підвищення мотивації досягнення успіху здобувачами шляхом застосування коуч-технологій» [1, с. 4]. Коучинг забезпечує створення мотиваційної основи для професійного й особистісного зростання.

Практичне застосування технології коучингу у 2024/2025 навчальному році здійснювалося на базі Національного університету цивільного захисту України серед здобувачів першого рівня вищої освіти спеціальності «Цивільна безпека». Основними етапами реалізації технології коучингу визначено підготовчий, операційно-діяльнісний та підсумковий.

Компонентами підготовчого етапу означеної технології є налагодження комунікації між коучем і майбутнім фахівцем, інформування про сутність коучингу, формування усвідомленого ставлення до імплементації технології коучингу, складання орієнтовного графіка коучингових сесій.

Операційно-діяльнісний етап передбачає власне проведення коучингових сесій відповідно до розробленого графіка, у процесі яких відбувається визначення бажань і потреб, а також цілей (орієнтованість на навчальну діяльність з урахуванням особистісних цілей); сильних сторін та ресурсів майбутніх фахівців; розроблення плану навчання з урахуванням визначених переваг та ресурсів. Наступним кроком є реалізація плану навчання, у процесі якого проводиться додатковий аналіз і пошук нових ресурсів.

Підсумковий етап реалізації технології коучингу полягає у здійсненні рефлексії, моніторингу прогресу в навчанні, коригуванні плану навчання за потреби. Зауважимо, що коуч не дає готових порад, а допомагає майбутньому фахівцю знайти власні рішення актуальних питань.

Результати проведеного експерименту продемонстрували високий рівень усвідомлення сутності коучингу та розуміння

його компонентів; достатній рівень застосування інструментів коучингу в академічній площині. Діагностичні опитування та індивідуальні бесіди щодо ефективності технології коучингу серед учасників експерименту продемонстрували зростання академічної успішності на 24,6 %; зміцнення віри у власні можливості – на 31,8 %; поліпшення комунікативних умінь і навичок – на 17 %; налагодження психологічного контакту з однокласниками та викладачами – на 35,8 %.

Не можемо оминати увагою ще один феномен, що викликає активні дискусії в наукових колах і стрімко набирає популярності серед здобувачів вищої освіти протягом останніх років – III-коучинг, що полягає у зверненні з коучинговим запитом до технології штучного інтелекту як до особистості. 17,9 % респондентів молодших курсів (94 особи) і 24 % старших курсів (86 осіб) користувалися послугою коучингу, запропонованою технологією штучного інтелекту. Серед причин, чому перевага надавалася технології штучного інтелекту перед міжособистісною взаємодією, – впевненість у досконалості інноваційних технологій, психологічні характеристики особистості (надмірна сором'язливість, невпевненість у власних можливостях, замкненість тощо), низький рівень соціальної активності, труднощі у спілкуванні з викладачами (у здобувачів молодших курсів); відсутність просторово-часових обмежень, доступність (у здобувачів старших курсів). Зазначимо, що фактор цікавості відзначила переважна більшість респондентів.

Однак попри зазначені тенденції провідну роль у процесі застосування технології коучингу відіграє саме особистість коуча, оскільки живе спілкування, емпатія та щира підтримка можливі лише в олюдненому вигляді. Зауважимо також, що психолого-педагогічний арсенал педагога-коуча є значно ширшим, на відміну від педагога традиційної форми навчання. До необхідних компетентностей педагога-коуча зараховуємо творчі вміння й навички, високий рівень відповідальності, здатність формулювати мету й визначати шляхи її досягнення; готовність до співпраці; здатність втілювати в життя ефективні моделі і стратегії саморозвитку; наявність високих моральних цінностей та ідеалів; толерантність, людяність, емпатій-

ність. Здатність коуча встановлювати партнерські взаємини з майбутніми фахівцями сприяє подоланню бар'єрів у взаємодії і поліпшує процес виконання поставлених завдань та досягнення цілей, що підтверджує позитивний вплив коучингу на формування особистості здобувача.

Висновки. Таким чином, у результаті проведеного дослідження можемо зробити висновок, що технологія коучингу є дієвим інструментом підвищення ефективності підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту, адже у процесі її реалізації здобувачі набувають здатності максимально використовувати свій потенціал, внутрішні й зовнішні ресурси, спрямовані на майбутній позитивний результат.

Подальшого дослідження потребує питання підготовки науково-педагогічних працівників до застосування технології коучингу в підготовці майбутніх фахівців служби цивільного захисту.

Список використаних джерел

1. Гичко Ю. Формування емоційної компетентності майбутніх психологів засобами коуч-технологій : дис. ... д-ра філософії : 053. Умань, 2021.
2. Тищенко В. М., Нежинська О. О. Коучинг як технологія розвитку лідерства у сфері освіти. *Вища освіта України*. № 2. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2017. С. 65–68.
3. Олійник І. В. Використання коучинг-технології у процесі формування дослідницької компетентності у майбутніх докторів філософії в умовах аспірантури. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2019. № 1 (17). С. 158–167.
4. Кайдалова Л. Г., Кайдалова А. В. Коучинг як технологія індивідуального навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців. *Теорія і методика професійної освіти : наукові праці*. Вип. 80. Т. 2. Київ, 2025. С. 55–58.
5. Поберезька Г. Г. Коучинг як педагогічна технологія студентоцентричного навчання у ВНЗ. *Технологія і техніка друкарства*. 2017. № 4 (58). С. 99–107.
6. Братко М. Академічний коучинг: зміст поняття та сутність діяльності. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. № 1 (37). Київ, 2022. С. 6–13.
7. Про затвердження Настанови з організації соціально-гуманітарної роботи з особами рядового і начальницького складу

та працівниками органів і підрозділів цивільного захисту : наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 06.03.2008 № 177. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0177666-08#Text> (дата звернення: 12.03.2025).

References

1. Hychko, Yu. (2021), Formation of emotional competence of future psychologists using coaching technologies : PhD in Psychology Thesis, Uman.
2. Tymenko, V. M. and Nezhynska, O. O. (2017), "Coaching as a technology for developing leadership in the field of education", *Higher Education of Ukraine*, No. 2, pp. 65–68.
3. Oliinyk, I. V. (2019), "Using coaching technologies in the course of formation of future doctors' of philosophy research competence in the conditions e-postgraduate studies", *Bulletin of Alfred Nobel University. Series: Pedagogy and Psychology*, No. 1 (17), pp. 158–167.
4. Kaidalova, L. G. and Kaidalova, A. V. (2025), "Coaching as a technology of individual training in the professional training of future specialists", *Theory and methodology of professional education : scientific works*, Iss. 80, Vol. 2, pp. 55–58.
5. Poberezska, H. (2017), "Coaching as pedagogical technology of student-centred learning in higher education institutions", *Technology and Technique of Typography*, No. 4 (58), pp. 99–107.
6. Bratko, M. (2022), "Academic coaching: the meaning of the concept and the essence of activity", *Pedagogical education: Theory and practice. Psychology. Pedagogy*, No. 1 (37), pp. 6–13.
7. Ukraine (2008), On approval of the guideline on the organization of social and humanitarian work with rank and file and employees of civil defense bodies and units : Order of the Ministry of Emergencies of Ukraine dated 06.03.2008 № 177, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0177666-08#Text> (accessed 12.03.2025).